

ASGARİ ÜCRETİN VERGİLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Ömer Bosnalı *

1. Asgari Ücretin Saptanmasında Dikkate Alınması Gereken Prensipler

Asgari ücret, hizmet akdiyle çalışan işçiye sosyal bakımdan uygun bir yaşama biçimini asgari düzeyde sağlamaya elverişli olan ve işçinin çalıştırılabileceği en düşük ücret düzeyi olması yönüyle, bir gelir garantisi yönü olan sosyal karakterli bir ücrettir. Asgari ücretin güttüğü sosyal gaye ücret siyasetinde, pazarlık gücü olmayan vasıfsız ücretlilerde, milletin genel refahına göre insanlık haysiyetine uygun asgari geçimi sağlayacak bir gelir düzeyi temin etmek olarak tanımlanmaktadır. Milli produktivite, yani, fert başına milli gelir düşükse, milletin geneli refah imkanlarından fiziki ve kültürel asgariyi sağlayacak şekilde yararlanamıyor ise, asgari ücretlerde ideal prensipleri ortaya koyarak yalnız ücretlilere bu imkanları sağlamak mümkün olamaz.¹

Uluslararası Çalışma Örgütü ucuz emeğe ve işverenler ile ülkeler arasındaki haksız rekabete karşı yaptığı mücadele çerçevesinde, 1928 tarihli 30 sayılı sözleşme ile asgari ücretin saptanmasında işçiye uygun bir yaşam düzeyi sağlanması hususunda ülkedeki genel ücret düzeyinin göz önüne alınması ölçütünü ilk kez oraya koymuştur. 1962 yılında benimsenen Toplumsal Politika (Temel Amaç ve Düzeyler) Hakkında 117 Sayılı Sözleşme ile en az geçim düzeyinin saptanmasında ailenin beslenme, konut, giyim, sağlık, ve eğitim gereksinimlerinin esas alınması hususu benimsenmiştir. Bu ölçütler zaman içinde yapılan çalışmalarla daha da geliştirilerek asgari ücretin insan onurunu koruyucu bir düzeyde olması ve fiyatlar genel düzeyine indekslenmesi esas kabul edilmiştir.²

Ülke için sorumlu makamların belirleyeceği asgari ücret, işçilerin ihtiyaçları ile ekonomik kalkınma arasında iyi bir denge sağlamak üzere tesbit edilmelidir. Söz konusu ücretin tespitinde, işçilere sosyal bakımdan uygun asgari bir yaşam seviyesi ve çalışma iktidarı sağlanması prensibi gözetilirken, bu ücretin milli ekonomi ve işletme şartları yönünden ödenebilir bir seviyede olması da gözetilmelidir. Sosyal düşüncelerle belirlenecek optimal bir asgari ücret ne kadar çok arzulansa da, açıktır ki uygulanabilmesi bakımından ülkenin ekonomik imkanları ile sınırlıdır. Asgari ücretin tespitinde bu ücretin seviyesinin istihdam ve

* A.İ.B.Ü. Düzce Meslek Yüksek Okulu Öğretim Üyesi

¹ Sabahaddin, Zaim, Türkiye'de Ücret ve Gelirler Siyaseti, İstanbul 1974, s. 207

² Cahit Talas, Toplumsal Politika, İmge Kitabevi, Ankara, 1990 ss. 136-137

tasarruf düzeyi, kar hadleri ve fiyatlar üzerinde yapacağı etki da tahmin edilmelidir. Bu konulardaki olumsuz etkiler göz önüne alındığı gibi, verimlilik ve efektif talebin genişlenmesi üzerindeki olumlu ekonomik gelişme ihtimalleri de dikkate alınmalıdır.³

Asgari ücretin sosyal bakımdan en uygun bir şekilde saptanması için işçinin ailesi ile birlikte fizyolojik ihtiyaçlarının minimum vital denilen asgari fizyolojik ihtiyaçların karşılanması gerekeceği gibi, medeni hayatın gerekli kıldığı giyim, sağlık, eğitim. vs. gibi ihtiyaçlarla ilgili masraflar da göz önüne alınmalıdır. Ülkemizde asgari ücret tespitinde işçinin gereksinimleri bakımından fizyolojik asgari ile sosyal asgarinin nispi payının saptanmasında D. İ. E.'nin 1994 yılında yaptırdığı Türkiye Geneli Hane Halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi sonuçları esas alınmaktadır. Gerçekten bilimsel bir asgari ücret tespiti bakımından işçi ve ailesinin asgari geçim masraflarının saptanmasında bu gibi istatistik kuruluşlarının bu tür araştırmalarının sonuçlarından yararlanmak kanaatimizce son derece gereklidir.

Asgari ücret tespit komisyonunun çalışmalarına işçi kesimini temsilen katılan Türk - İş temsilcileri, çalışanların sosyo-ekonomik durumlarının düzenlenmesine yönelik bir uygulama olan asgari ücretin, çalışanların düşük ücretlere karşı korunması ve çağdaş bir toplum içinde yaşayan işçinin ailesi ile birlikte tabii ihtiyaçlarını karşılayacak bir surette saptanması ile etkin bir sosyal politika aracı olarak kullanılması çerçevesinde; işçinin ihtiyaçlarının ailesi ile birlikte dikkate alınması, belirlenen tutarın işçinin eline net olarak geçecek surette düzenlenmesi, besin içi/ besin dışı harcama oranlarının, uluslararası alandaki gelişmeler ve ilkeler doğrultusunda saptanması, tespit edilen asgari ücretin gelir dağılımını denkleştirmeye yönelik olması ve refaktan pay içermesi hususlarının gözetilmesini öngörmektedir.⁴

Devlet Planlama Teşkilatı'nın asgari ücret saptanmasında bir yöntem denemesi ile ilgili bir uzmanına yaptırdığı araştırma ile ilgili raporda; memleketin bütününde en çok rastlanan işçi ailesi tipini sıhhatli sosyolojik araştırmalar sonucunda saptamak suretiyle işçi ailesinin zorunlu ihtiyaçlarını tespit etmek; yine sıhhatli etüdlerle bulunacak ortalama bir ailede çalışan kişi nispeti de gözetilerek, asgari ücreti buna göre belirlemek hususu tavsiye

³ Metin Kutsal, Teorik Esasları ve Tatbikatı Bakımından Asgari Ücret, İ. Ü. Yayın No: 1409, İktisat Fakültesi No: 2224, İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü No 49, Sermet Matbaası, İstanbul, 1969, s. 45

⁴ Türk - İş 1997 Yıllığı; 96'dan 97'ye Değişimin Dinamikleri, 1. Cilt, Türk-İş Araştırma Merkezi, s. 181

edilmiştir.⁵ Hakikatte asgari ücretleri ailelerin durumlarına göre farklı tutarlar olarak belirlemek asgari ücretin amacı yönünden en uygunu olsa da, bu uygulama asgari ücretin tespiti, uygulaması ve kontrolü bakımlarından zorluklar getirecek; ayrıca, çok çocuklu fertler iş bulabilmek hususunda önemli güçlüklerle karşılaşacaklardır.⁶ Bu bakımdan işçi üst kuruluşlarının da isteğine uygun olarak asgari ücretin tip işçi ailesinin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde belirlenmesi kanımızca faydalı olacaktır.

Asgari ücret ülke geneline, iş kollarına veya bölgelere göre olmak üzere farklı metodlar uygulanmak suretiyle saptanabilir. Burada konumuz asgari ücretin saptanması usullerinin açıklanması olmadığı için teferruata girmiyoruz.

Verimliliğin esas alınmaması suretiyle, yapılan işten bağımsız olarak tesbit edilen asgari ücretin saptanmasında yaş ve cinsiyet itibarıyla bir ayırımı yapılmaması esastır. Toplu iş sözleşmesi ve hizmet sözleşmeleriyle, geçerli asgari ücretin altına inilmesi söz konusu olmayıp, işverenlerin işçilere sağladığı sosyal yardımlar sebebiyle asgari ücretten bir kesinti yapabilmeleri de mümkün değildir.

2. Asgari Ücretin Vergilendirilmemesinin Doğuracağı Sonuçlar

Anayasamızın 2. maddesi Türkiye Cumhuriyeti'nin "sosyal bir hukuk devleti" olduğunu vurgulamaktadır. Sosyal devlet, toplumda sosyal adaletinin, sosyal refahın ve sosyal güvenliğin sağlanması için bir takım görevler üstlenen devlettir. Devlet bu sosyal amaçların gerçekleştirilmesi için vergileme yetkisini dar ve sabit gelirli kitlelerin yararına kullanarak gelirin yeniden dağılımını etkileyip fırsat eşitliğini sağlama yönünde bir misyon ifa etmelidir.

Bu bakımdan modern vergi teorisinde ödeme gücü ilkesi (iktidar prensibi)nin bir gereği olarak uygulanmakta olan asgari geçim indirimi, bütün gelir katagorileri ile ilgili olarak kişinin kendisinin ve ailesinin yaşamını asgari düzeyde sağlayacak gelirin vergi konusu olmaması anlamına gelir. Asgari geçim indirimi ve asgari ücret tanımları birbirine çok yakın tanımlarla yapılmakta olup, asgari ücret; asgari geçim indiriminin dayanağını oluşturan, sosyal ücret yönü ağır basan, kişilerin aileleriyle birlikte geçimini asgari düzeyde sağlayacak gelir olarak kabul edilmekte ve miktarı buna göre saptanmaktadır.⁷

Bazı müellifler asgari geçim indirimi ile ilgili meblağın tesbitinde, zorunlu olan ve olmayan sınırı çizecek "medeni asgari" diye nitelendirdikleri düzeyi devletin gelire olan ihtiyacının belirleyeceğini vurgulamaktadırlar. Milli ekonominin durumu ve işletme şartları bu noktada tayin edici olmaktadır. Asgari ücretin tespitinde de işçilere sosyal bakımdan uygun asgari bir yaşam seviyesi ve

⁵ Asgari Ücret, Türkiye ve Dünya Uygulaması, Türk - İş Yayınları, No: 119, Ankara, 1978, ss. 183-197

⁶ Kutal, a.g.e., s.44

⁷ Şükrü Kızılot, Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar, Yasa Hukuk Dergisi, Şubat, 1984, s. 179

çalışma iktidarı sağlanması prensibi gözetilirken, bu ücretin milli ve işletme ekonomileri yönünden ödenebilir bir seviyede olmasının gözetilmesi zorunluluğu mevcuttur.

Asgari ücretin vergi dışında kalıp kalmaması hususu çok uzun bir zamandan beri tartışılmaktadır. Sosyal yönü ağırlıklı olan sonuç, tabii ki, asgari ücretin vergi dışı tutulmasıdır. Bunun gerekçesi ise, asgari ücretin işçinin geçinmesi için yapacağı temel ihtiyaçlar çerçevesinde asgari bir miktar olması ve verginin alınmasının, işçinin gelirini bu asgari miktarın altına düşürmemesi gereğidir. Düşük gelirli olanların vergiden muaf tutulmaları sosyal devlet anlayışının bir gereğidir.

İşçinin ücret gelirinin net tutarı önemlidir. Ülkemizde asgari ücretin tespitinde, bir işçinin perakende fiyatlarla yapması gerekli olan besin içi harcamalar saptanmakta ve bu tutar baz alınarak işçinin toplam zorunlu harcamaları tutarı bulunmaktadır. Daha sonra bu tutardan başta vergi olmak üzere, SSK primi ve zorunlu tasarruf kesintisi gibi kesintiler yapılmaktadır. Bu kesintilerin oranı aşağıdaki tablodan da izlenebileceği gibi 1.8.1997 itibariyle yüzde 35 'i aşmıştır.⁸

	01.08.1996	01.08.1997
Brüt Aylık Asgari Ücret	17.010.000	35.437.500
SSK Primi	2.318.400	4.961.250
Gelir Vergisi	3.122.100	6.654.375
Damga Vergisi	81.648	170.100
Zorunlu Tasarruf Kesintisi	340.200	708.750
Kesintiler Toplamı	5.925.348	12.494.475
Kesinti Oranı	% 34.8	% 35.3
Net Aylık Asgari Ücret	11.084.652	22.943.025

Görünen o ki, ülkemizde asgari ücret işçinin kişisel zorunlu harcamaları çerçevesinde net bir tutar olarak hesaplanmakta, fakat saptanan bu tutar brüt olarak ödenmektedir. Bu uygulamanın vasıfsız işçiye sosyal bakımdan uygun bir asgari ücret uygulanması prensibiyle kabili telif olmadığı açıktır.

İnsanlık haysiyetine uygun bir asgari geçinme haddinin işçi veya bir başka gelir grubu bakımından önemli bir farklılık göstermeyeceği varsayımı karşısında, bütün gelir grupları için asgari geçim indiriminin aynı olması gereği düşünülebilir. Türkiye Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Hak-İş), ülkemizde SSK'ya bağlı olarak çalışan ve aylık alan işçilerin bakmakla yükümlü olduğu ortalama fert sayısının 3,5 olmasından hareketle asgari ücretin dört kişilik bir aile baz alınarak saptanmasını ve bu ücretten her hangi bir kesinti

⁸ Türk - İş 1997 yılı, a.g.e, s.179

yapılmamasını, yani net olmasını savunmaktadır.⁹ Aynı yaklaşımı Türk - İş de savunmaktadır. Bizce de, bekar ve dört kişiden daha az nüfuslu aileler için, yukarıdaki yaklaşımla belirlenecek bir asgari ücrete tekabül edecek bir geçim indirimi yüksek kabul edilebilirse de dört nüfuslu bir aile için makul sayılmalıdır. Asgari geçim indirimi miktarının tespiti bakımından medeni hal ve aile durumunun dikkate alınmasından sapılması tavsiyeye şayan olmayacaktır.¹⁰ Gelirin kaynağı bakımından ayrıca korunmaları gereken ücret gelirlileri için, vergi yükümlülüğü bakımından, kişinin ferdi ve ailevi durumları dikkate alınarak belirlenecek asgari geçim meblağlarına ayrıca "götürü gider" benzeri bir özel indirim uygulanması faydalı olacaktır.

Asgari ücretin vergi dışında bırakılması devleti önemli bir gelir kaybına uğratacağı için, muhalefetteyken asgari ücretin vergilendirilmemesini şiddetle savunanlar iktidara gelince bunu uygulayamamaktadırlar. Bilindiği gibi bir çok işveren fiilen daha yüksek ücret alan bir kısım işçiyi asgari ücretli olarak gösterir. Dolayısıyla zaten vergi kaybeden devlet, asgari ücreti vergi dışı tutarsa önemli ölçüde vergi kaybına uğrayacaktır. Buna rağmen, asgari ücretin vergilendirilmesini savunan görüş haklı sayılamaz. Devlet vergi toplama görevini başarılı bir şekilde yerine getiremiyor ise, bunun acısını gerçek anlamda asgari ücret ile çalışanlardan almamalıdır.

Asgari ücretin tip işçi ailesine göre belirlenmesi, ailenin sosyolojik ve demografik yapısını dikkate almaması bakımından, daha kalabalık nüfuslu aileler için bir adaletsizliği bünyesinde taşımasına yol açar. Ücretlilere uygulanacak asgari geçim indiriminin saptanmasında sosyolojik ve demografik koşullar gözetilerek, asgari ücretin saptanmasında göz ardı edilen adaletsizlik belli bir ölçüde giderilebilir. Çünkü asgari ücretin her ailenin nüfusuna göre belirlenmesi işvereni doğrudan ilgilendirdiği halde, asgari geçim uygulamasındaki farklılıklardan işveren etkilenmemekte, sonuçta oluşacak mali yük devleti ilgilendirmektedir. Bu da sosyal devlet ilkesinin tabii bir sonucudur.¹¹

Asgari ücretin vergilendirilmemesi suretiyle düşük gelirlilerin ücretlerinde ortaya çıkan artış, işgücünün fizik ve gönül gücünün artmasına yol açacaktır. Böylece asgari ücret alan büyük bir kitlenin daha istekli çalışmaları, bunları çalıştıran işletmelerde üretimin artmasına ve kalitenin düzelmesine, dolayısıyla verimliliğin yükselmesine neden olacaktır. Bu durum en başta işletmelerin rekabet gücünü, dolayısıyla da satış gelirlerini ve karlılığını arttıracaktır.

⁹ Hak - İş Konfederasyonu Genel Başkanı Necati Çelik'in 16.07.1993 Tarihli Basın Toplantısı Metni, ss. 3-5

¹⁰ Ömer Bosnalı, Gelir Dağılımı Açısından Mali Araçlar ve Asgari Geçim İndirimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1997, s.155

¹¹ Bosnalı, a.g.e., s. 156

Genel ekonomi açısından bakıldığında ülke düzeyinde işletmelerin üretimlerinin artması milli gelirin artmasına, rekabet edebilme özelliklerinin artması ise, ihraç gelirlerinin artmasına; böylece aynı kaynaklarla daha fazla üretimin gerçekleşmesi ülkedeki yapısal enflasyonun azalmasına yol açacak; ihraç gelirlerinin artması bu azalmaya olumlu yönde katkıda bulunacaktır. Ayrıca artan işletme gelirlerinin büyük bir kısmının yeni yatırımlara dönüştürülecek olmasının ülkede istihdamı artırıp işsizliği azaltıcı bir etkide bulunacağını da söyleyebiliriz.

Sosyal yönden, düşük katmanlardaki ücret gelirlerinin artması milli gelirin bölüşümünde de adil bir dağılıma yaklaşılmasına yol açacaktır. Bu da, ülkede arzulan sosyal barış için gerekli bir konudur.

Mali yönden bakacak olursak devletin bu uygulama nedeniyle vergi kaybı olduğu ileri sürülürse de, yukarıda açıklanan olumlu etkiler sonucunda işletmelerin vergi matrahlarının artacak olması sonucu, asgari ücretten vergi alınmaması dolayısıyla ortaya çıkan gelir kaybının belki de daha fazlasının işletmelerden alınacak vergilerle geri kazamının mümkün olacağını söyleyebiliriz.

Bundan başka, düşük gelirlilerin sağlıklı beslenememesi nedeniyle devletin bunlara yapacak olduğu sağlık giderleri de, bu uygulama ile önemli ölçüde azalacaktır.

SONUÇ

Asgari ücret, tanımı gereği hizmet akdiyle çalışan işçiye sosyal bakımdan uygun bir yaşama biçimini asgari düzeyde sağlamaya elverişli bir ücret olması nedeniyle, gelişmiş toplumlarda yaşamsal zorunlulukları karşılayacak gelir meblağlarının vergilendirilmemesi kapsamındadır. Ekonomik, sosyal ve mali açılarından bakıldığında asgari ücretin vergilendirilmemesi gerektiğini; bunun hem işletme ekonomileri yönünden, hem ülke ekonomisi açısından, hem toplumsal barış açısından büyük yararlarının olacağını ve ülkemizin çağdaş gelişmiş toplumların standartlarına ulaşması bakımından da önemli katkıların olacağını söyleyebiliriz.